

اجْتَمَعَتِ الْإِنْسُ وَالْجِنُّ عَلَى أَنْ يَأْتُوا بِمِثْلِ هَذَا الْقُرْآنِ لَا يَأْتُونَ بِمِثْلِهِ «بگو: اگر انس و جن گرد آیند تا نظیر این قرآن را بیاورند، مانند آن را نخواهند آورد.» (اسراء / ۸۸) این تنها یکی از ابعاد اعجاز قرآن، یعنی ناتوانی انسان‌ها از آوردن مانند قرآن می‌باشد.

■ بیان‌کننده‌ی حقایق

از آن‌جایی که، مصدر آیات الهی علم بی‌پایان پروردگار است، بنابراین، یکی دیگر از خصوصیات این صحیفه‌ی آسمانی، بیان‌کننده‌ی حقایق است که بر انسان‌ها پوشیده است. خداوند، این ویژگی قرآن را این‌گونه بیان فرموده است: «وَمَا أُنْزِلْنَا عَلَيْكَ الْكِتَابَ إِلَّا لِتُبَيِّنَ لَهُمُ الَّذِي اخْتَلَفُوا فِيهِ» «و ما این کتاب را بر تو نازل نکردیم، مگر برای این که آنچه را در آن اختلاف کرده‌اند، برای آنان توضیح دهی» (نحل / ۶۴)

■ اندرز به پرهیزکاران

این قرآن مسلماً اندرزی است برای پرهیزگاران، برای کسانی که آماده‌اند خود را از گناه پاک کنند و راه حق را بیوند؛ برای کسانی که جستجو گردند و طالب حقیقت، کسانی که این حد از تقوا را ندارند؛ مسلماً نمی‌توانند از تعلیمات قرآن بهره‌ی لازم را بگیرند.

خداوند این مطلب را این‌گونه بیان فرموده است: «وَأِنَّهُ لَتَذِكْرَةٌ لِّلْمُتَّقِينَ» «و در حقیقت قرآن تذکاری برای پرهیزگاران است» (حاقه / ۴۸)

علاوه بر آیات قرآن، این حقیقت در کلام حضرات معصومین (علیهم‌السلام) نیز بیان شده است. امام علی (علیه‌السلام) در این‌باره می‌فرماید: خداوند سبحان، هیچ کس را به چیزی مانند این قرآن اندرز نداده است؛ زیرا قرآن ریسمان محکم خدا و دستاویز مطمئن است. این قرآن بهار دل‌ها است و چشمه‌های دانش. برای صیقل دادن دل، چیزی جز آن وجود ندارد. (۲)

رسول مکرم اسلام ﷺ، همواره در فرمایشات نورانی خود مردم را به بهره‌مندی از این کتاب انسان‌ساز توصیه می‌فرمایند. ایشان در یکی از این بیانات نورانی خود می‌فرمایند: «در زیستن خیری نیست، مگر برای شنونده‌ی فهمیده یا دانای گویا. ای مردم! شما در زمان آرامش و صلح هستید و شما را به شتاب می‌برند. شاهدید که گذر

■ هیچ‌گونه شک و تردیدی در آن راه ندارد.

در اولین آیات بزرگ‌ترین سوره‌ی قرآن، به عنوان دروازه‌ی ورود بهشت کلام الهی، خداوند متعال می‌فرماید: «ذَلِكَ الْكِتَابُ لَا رَيْبَ فِيهِ» این است کتابی که در آن هیچ تردیدی نیست. (بقره / ۲)

البته این یک ادعا نیست، بلکه محتوای بلند قرآن شاهد صادقی است بر این گفته که هر روز که می‌گذرد، نه تنها غباری بر روی آن نمی‌نشیند، بلکه بر طروات و درخشش آن افزوده می‌گردد.

■ بشارت‌دهنده به مؤمنان

یکی دیگر از ویژگی‌های قرآن این است که به مؤمنان بشارت می‌دهد. همان‌گونه که در آیه‌ای از آیات خود می‌فرماید: «و به مؤمنانی که کار شایسته می‌کنند، مژده می‌دهد» و «يُسَبِّحُ الْمُؤْمِنِينَ» (اسراء / ۹)

■ اندرز دهنده به مجرمان

خداوند در این باره می‌فرماید: «و این (قرآن) کتابی است به زبان عربی، که تصدیق‌کننده است، تا کسانی را که ستم کرده‌اند، هشدار دهد.» (احقاف / ۱۲)

این سنت همیشگی خداوند است که فرستادگان خود را برای بیم دادن ظالمان و مجرمان مأموریت می‌دهد و پیامبر اسلام نیز به عنوان آخرین پیام آور الهی، همواره مجرمان و مشرکان را انداز می‌نمودند.

■ شفا و رحمت برای مؤمنان

خداوند این حقیقت تابناک را در آیه‌ای از قرآن این‌گونه بیان می‌فرماید: «و نُنَزِّلُ مِنَ الْقُرْآنِ مَا هُوَ شِفَاءٌ وَ رَحْمَةٌ لِّلْمُؤْمِنِينَ» (اسراء / ۸۲) و ما آنچه را برای مؤمنان مایه‌ی شفا و رحمت است، از قرآن نازل می‌کنیم.

■ معجزه بودن قرآن

از دیگر ویژگی‌های این کتاب مقدس، این است که معجزه‌ی جاوید آخرین پیامبر الهی است. البته، اعجاز آن در ابعاد فراوانی است که این نوشته، مجال بیان همه‌ی آن‌ها نیست. در آیه‌ای از قرآن می‌خوانیم: «قُلْ لَّانْ

بی شک قرآن بزرگ‌ترین معجزه‌ی جاویدان پیامبر گرامی اسلام است؛ واقعیتی انکارناپذیر که بر قلب مقدس آن حضرت نازل شده است، تا به وسیله‌ی آن، انسان‌ها رستگار و سعادت‌مند شوند. قرآن رمز حیات بشری و وسیله‌ی نجات، عامل پیروزی، حرکت و ترقی و در بردارنده‌ی تمامی برنامه‌های زندگی و تمامی راه‌های رستگاری است.

قرآن کتاب نور و روشنایی و حکمت است که سعادت و نیک فرجامی انسان‌ها را در پرتو عمل به آیات نورانی خود و ضلالت و گمراهی را نتیجه‌ی مخالفت با آن دانسته است. بهشت را پاداش فرمانبری و دوزخ را کیفر نافرمانی از خود و خدای خود ذکر کرده است.

در شناخت قرآن، دو مسأله حائز اهمیت است، یکی شناخت خصوصیات و ویژگی‌های قرآن و دیگر که اهدافی که قرآن آن‌ها را دنبال می‌کند.

الف: ویژگی‌های قرآن

با استفاده از آیات نورانی قرآن، می‌توان برخی از خصوصیات این کتاب مقدس را این‌گونه بیان نمود:

■ هدایت‌گری

در آیات فراوانی هدایت‌گری از برجسته‌ترین ویژگی‌های قرآن کریم شمرده شده است. حال این هدایت‌گاهی برای تمام انسان‌ها ذکر شده است: «هُدًى لِّلنَّاسِ» (بقره / ۱۸۵) و گاهی ویژه‌ی پرهیزکاران و متقین: «هُدًى لِّلْمُتَّقِينَ» (بقره / ۲)

مسلماً قرآن برای هدایت همه‌ی جهانیان نازل شده است، ولی چرا در این آیه هدایت قرآن مخصوص پرهیزکاران معرفی گردیده است؟! علت آن این است که تا مرحله‌ای از تقوا در وجود انسان نباشد؛ یعنی اگر تسلیم در مقابل حق و پذیرش آن‌چه هماهنگ با عقل و فطرت است، در وجود آدمی نباشد، محال است که انسان از هدایت آسمانی و دعوت انبیاء بهره‌مند گردد.

■ هدایت به استوارترین راه

در آیه‌ی نه سوره‌ی اسراء، خداوند هدایت قرآن را به استوارترین راه معرفی کرده، می‌فرماید: «إِنَّ هَذَا الْقُرْآنَ يَهْدِي لِلَّتِي هِيَ أَقْوَمُ» «قطعاً این قرآن به (آیینی) که خود پایدارتر است، راه می‌نماید»

شب و روز، هر نوی را که نه می‌کند و هر دوری را نزدیک می‌گرداند و هر وعده‌ای را به سر می‌آورد. پس، برای میدان مسابقه‌ی دور و درازی که در پیش دارید، آماده‌ی کوشش گردید. مقدار عرض کرد: ای پیامبر خدا! آرامش و صلح یعنی چه؟ فرمود: دنیا سرای آزمایش و سپری شدن است. پس، هرگاه کارها هم‌چون پاره‌های شب تار بر شما مشتبه و مبهم گشت، به قرآن روی آورید، که آن شفیع است که شفاعت پذیرفته است و شاکي و خصمی است که شکایتش قبول می‌شود. هر که آن را فرا بپوش خود قرار دهد، او را به سوی بهشت کشانند و هر که پشت سر خود قرارش دهد، او را به دوزخ کشانند. قرآن راهنمایی به سوی بهترین راه است. جدا کننده‌ی میان حق و باطل است.^(۳)

بسیار به دامن «قرآن» زبیم دست امید که روح را به جز این نسخه، هیچ درمان نیست بود چراغ هدایت به تیرگی «قرآن» ز انحراف و ضلالت، جز او نگهبان نیست به بحر ژرف حوادث بود چو کشتی نوح کسی که دست در او زد، دچار طوفان نیست

پ. اهداف قرآن کریم

علاوه بر برخی ویژگی‌های مذکور، قرآن، این کتاب آسمانی اهداف بلندی را نیز دنبال می‌کند که تعدادی از این اهداف عبارتند از:

■ خارج کردن انسان‌ها از تاریکی‌ها به سوی نور

«الف، لام، راء، کتابی است که آن را به سوی توفرو آوردیم، تا مردم را از تاریکی‌ها به سوی روشنایی بیرون آوری...» (ابراهیم / آیه ۱)

در حقیقت تمام هدف‌های تربیتی و انسانی، معنوی و مادی نزول قرآن، در همین یک جمله جمع است. رهایی انسان‌ها از ظلمت به سوی نور «از ظلمت چهل به نور دانش، از ظلمت کفر به نور ایمان، از ظلمت ستم‌گری و ظلم به نور عدالت، از ظلمت فساد به نور صلاح، از ظلمت گناه به نور پاکی و تقوا و از ظلمت پراکندگی و تفرقه و نفاق به نور وحدت».

جمع بودن واژه‌ی ظلمت و مفرد بودن واژه‌ی نور در این آیه، اشاره به این است که همه‌ی نیکی‌ها و پاکی‌ها به ایمان و تقوا و فضیلت در پرتو توحید، یک حالت وحدت و یگانگی به خود می‌گیرند و همه با یکدیگر مربوطند و متحد و در پرتو آن، یک جامعه‌ی واحد و یکپارچه و پاک ساخته می‌شود، اما ظلمت همه جا باعث پراکندگی و

تفرقه‌ی صفوف است. ستمگران، بدکاران، و آلودگان به گناه و منحرف حتی در مسیرهای انحرافی خود غالباً وحدت ندارند و با هم در جنگ هستند.^(۴)

■ هدایت انسان‌ها به راه‌های مستقیم

خدا هر که را از خشنودی او پیروی کند، به وسیله‌ی آن (کتاب) به راه‌های سلامت رهنمون می‌شود. (مائده / ۱۶)

آری کسانی که با روح حق طلبی در محضر قرآن زانوی ادب می‌زنند، هدایت و شفا می‌یابند. بیماری‌های اخلاقی و روحی آنان در شفاخانه‌ی قرآن درمان می‌شود و آن‌گاه بار سفر بسته، در پرتو نور هدایت قرآن، به سوی پروردگار هستی طی طریق می‌کنند.

در آیه‌ی دیگر می‌فرماید: «و به راستی که آن، رهنمود و رحمتی برای مؤمنان است.» (نمل / ۷۷) آری! قرآن کتاب هدایت و رحمت است. از نظر اختلاف زدایی، مبارزه با خرافات، هدایت و رحمت است. از این نظر که دلیل حقانیتش در بزرگی محتوایش نهفته است، هدایت و رحمت است و از این جهت که هم راه را نشان می‌دهد و هم شیوه‌ی پی‌مودن آن را.

■ به تفکر و اندیشه واداشتن انسان‌ها

تفکر و اندیشه در اسلام از جایگاه پس رفیع و والایی برخوردار است و قرآن نیز یکی از اهداف خود را، به تفکر واداشتن انسان‌ها اعلام کرده است.

■ درمان بیماری‌های روحی مردم

از دیگر اهداف قرآن کریم، درمان بیماری‌های روحی انسان‌هاست. بی‌شک بیماری‌های روحی و اخلاقی انسان، شایهت زیادی با بیماری‌های جسمی او دارد، هر دو کشنده است، هر دو نیاز به طبیب و درمان و پرهیز دارد. هر دو گاهی سبب سرایت به دیگران می‌شود، هر دو باید ریشه‌یابی شوند و پس از شناخت ریشه‌ی اصلی، آن‌گاه باید درمان شوند.

هر دو گاهی به مرحله‌ای می‌رسند که غیر قابل علاج‌اند، ولی در بیش تر موارد می‌توان آن‌ها را درمان کرد. قرآن نسخه‌ی شفا بخش است، برای پر طرف ساختن ضعف‌ها و زبونی‌ها و ترس‌های بی‌دلیل اختلاف‌ها و پراکندگی‌ها. قرآن داروی

شفا بخش است، برای کسانی که از بیماری عشق به دنیا، وابستگی به مادیات، تسلیم بی‌قید و شرط در برابر شهوت‌ها رنج می‌برند و سرانجام، قرآن نسخه‌ی شفا بخش است، برای کسانی که پرده‌های ظلمانی شهوات آنان را از رسیدن به قرب پروردگار مانع شده است.^(۵) و چه زیبا خداوند این حقیقت بلند مرتبه را در آیه‌ی پنجاه و هفت سوره‌ی یونس بیان فرموده است: «از سوی پروردگارتان اندرز و شفا دهنده‌ی دل‌ها نازل شد.»

■ حاکمیت بخشیدن به قوانین الهی

خداوند متعال در این باره می‌فرماید: ما این کتاب را به حق بر تو نازل کردیم، تا میان مردم به (موجب) آنچه خدا به تو آموخته، داوری کنی» (نساء / ۱۰۵)

■ تقویت روح تقوی و پرهیزکاری در انسان‌ها

از دیگر اهدافی که قرآن آن را تعقیب می‌کند، تقویت روح تقوی و پرهیزکاری در فرد و جامعه است. از نظر قرآن کریم، هدف آفرینش و نظام هستی بهره‌گیری انسان‌هاست و هدف از آفرینش انسان، عبادت و بندگی خداست و هدف عبادت، ایجاد زمینه‌ی تقوا و پرهیزکاری است و بالاخره هدف تقوا، رستگاری است و این همه با انجام دستورات قرآن تحقق می‌یابد. «قرآنی عربی، بی‌هیچ کژی، باشد که آنان راه تقوا پویند.» (زمر / ۲۸)

بزرگ‌ترین هدف قرآن کریم، سعادت و رستگاری انسان‌هاست و این مهم در پرتو عمل به دستورات آن ممکن و میسر خواهد شد.

پی نوشت

۱. عنوان نوشتار برگرفته از دوروایت است:

(الف) امام باقر (علیه السلام) فرمود:

بُکِّلَ شَيْءٌ زَيْغُ الْقُرْآنِ شَهْرُ رَمَضَانَ

«برای هر چیز بهاری است و بهار قرآن ماه مبارک رمضان است» (شیخ کلینی، کافی، ج ۲، ص ۶۳۰)

(ب) علی (علیه السلام) فرمود:

و تَعْلَمُوا الْقُرْآنَ فَإِنَّهُ أَحْسَنُ الْخَدِيثِ وَ تَقْفَهُوا فِيهِ فَإِنَّهُ زَيْغُ الْقُلُوبِ...

و قرآن را فرا گیرید پس به درستی که آن نیکوترین گفتار است. و در آن نیک بیاندیشید پس به درستی که آن بهار دل‌هاست... (نهیج البلاغه، خطبه ۱۱۰)

۲. نهج البلاغه، خطبه ۱۷۶.

۳. میزان الحکمه، حدیث ۱۶۴۸.

۴. تفسیر نمونه، ج ۱۰، ص ۲۶۳.

۵. ر. ک: تفسیر نمونه، ج ۱۲، ص ۳۳۹.